

ATRASK ŽYDŲ KULTŪRĄ: TRADICIJOS, GYVENSENA IR SIMBOLIAI

Žydų kultūra, tradicijos, gyvensena ir simboliai apima didžiulį gyvenimo spektrą. Apsilankydami Valstybiniame Vilniaus Gaono žydų muziejuje galite susipažinti su žydų šventėmis, pasigilinti į jų prasmę, simboliką, šventinio stalo atributus ir patiekalus, susipažinti su eksponatais, liudijančiais daugybės prasmingų ritualų atlikimą namų aplinkoje, šeimos rate.

Chanuka – šventė, simbolizuojanti dvasinės šviesos pergalę prieš priespaudos tamsą, judaizmo pergalę prieš pagonybę. Per Chanuką yra įžiebiamą speciali devynšakė žvakidė, vadinama chanukija. Pirmąją dieną uždegama pagalbinė žvakė ir pirmoji žvakutė, antrąją – pagalbinė žvakė ir dvi žvakutės, ir taip toliau, kol aštuntąją dieną įžiebiamos devynios liepsnelės. Tam iš viso prireikia 44 žvakučių. Jos į chanukiją statomos iš dešinės į kairę, tačiau degamos iš kairės į dešinę, kad naujausia žvakė būtų uždegta pirma. Dar vienas Chanukos atributas – vilkelis, jidiš kalba vadinamas *dreidl*, hebrajiškai – *sevivon*. Pasakojama, kad kai Izraelio žemėje seleukidai buvo uždraudę studijuoti Torą, studijos vyko paslapčia, apsimetant, kad jaunuoliai tiesiog žaidžia vilkeliais. Ant Izraelyje gaminamų vilkelių užrašyta „Didis stebuklas įvyko *čia*“ (pirmosios žodžių raidės), ant vilkelių diasporoje – „Didis stebuklas įvyko *ten*“. Aštuonias dienas trunkanti žydų bendruomenės švenčiama Chanuka išreiškia universalią idėją, kad gėris nugalės blogį, laisvė – prievartą, o šviesa – tamsą. Tačiau yra dar viena, ne mažiau svarbi žvakidė – menora, septynšakė žvakidė. Ji vadinama vienu iš svarbiausių judaizmo simbolių ir yra Izraelio valstybės simbolis, įtrauktas į valstybės herbą. Simbolis siejamas su Jeruzalės šventyklos auksine žvakide, kurią po Jeruzalės šventyklos sugriovimo romėnai pagrobė ir laikė Romoje iki VI amžiaus, tačiau vėliau ji buvo sugrąžinta į Jeruzalę.

Pagrindinis ir svarbiausias judaizmo tekstas – Tora – susideda iš penkių knygų, kurias Dievas padiktavo Mozei. Tora apima 613 micvų (įstatymų), kurie nustato žmogaus ir Dievo santykį bei visos egzistencijos prasmę ir esmę. Žydai turi net atskirą Toros gavimo šventę – Šavuot.

Žydų istorinė praeitis neaprepiama, todėl ir apranga apima visą spektrą pasaulyje dėvėtų rūbų: nuo primityvių įsivyniojamų apdarų ligi sudėtingiausiai sukirtų daugiasluoksnių drabužių – toks istorinio žydų kostiumo kelias laike ir erdvėje. Įvairių tautų ir kraštų, kuriuose per keturis tūkstantmečius gyveno žydų diasporos, rašytiniai ir ikonogariniai šaltiniai byloja, jog žydų kostiumas pamėgdžiojimo ir prisitaikymo keliu visuomet buvo tinkamai derinamas prie aplinkos, vietovės, klimato, vietinių papročių, pagaliau – mados reikalavimų.

Kviečiame susipažinti ir pagilinti savo žinias žydų kultūros, švenčių bei gyvensenos temomis dalyvaujant Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus edukaciniuose užsiėmimuose. „Žydų religija ir šventės“ yra viena populiariausių muziejaus edukacinių programų, kurios užsiėmimai rengiami atsižvelgiant į žydų kalendorių ir einamojo mėnesio šventes. Šios programos edukacinių užsiėmimų dalyviai supažindinami su tradiciniu judaizmu ir religinėmis šventėmis.

ŠTETLO GYVENIMAS LIETUVOS PEIZAŽE

Štetl jidiš kalba jis reiškia miestelį. Toks žydiškas pavadinimas suteikiamas miesteliui, kuriame žydai sudarė ženkliai gyventojų dalį, nuspalvindami visą miestelio gyvenimą. Lietuvoje buvo vietovių, kur žydai sudarė pusę, o neretai ir gerokai daugiau gyventojų (pvz.: Jonava, Kėdainiai, Šakiai, Žagarė ir pan.).

Žydų gyvenimo centras buvo sinagoga, didesniuose štetluose jų būdavo keletas. Sinagoga vykdė tris funkcijas: tai buvo maldos namai; studijų centras (beis medreš); susirinkimų namai (beis kneset), gal tikriausiai – susitikimų centras, kur buvo aptariami įvairūs bendruomenės gyvenimo, taip pat ir verslo reikalai. Į sinagogą religingi žydai, o iki 19 amžiaus tokie buvo beveik visi, eidavo dvasiškai pailsėti po savaitės vargų.

Kviečiame pasidomėti savo vietovės gyventojais – galbūt jūsų miestas ar miestelis ir yra vienas iš garsiausių kadaise buvusių štetlų, galbūt garsėjo asmenybėmis, kurios savo darbais ar kūryba praturtino, keitė Lietuvos istoriją, kultūrą ar mokslą.

ICH BIN A WILNER. ESU VILNIETIS

Nacistinės Vokietijos okupacijos metais Samuelis Bakas (gimęs 1933 m. Vilniuje), tuomet tiesiog dailei gabus berniukas, buvo įkalintas gete, HPK darbo stovykloje, slapstėsi vienuolyne Vilniuje. Nuo 1945 m. jis gyveno perkeltųjų asmenų stovykloje Vokietijoje, 1948 m. emigravo į Izraelį, vėliau gyveno Prancūzijoje, Italijoje, Šveicarijoje, o nuo 1993 m. dailininkas įsikūrė Vestone, esančiame JAV Masačusetso valstijoje.

S. Bako kūrinių kolekcijos pagrindą sudaro tapybos darbai, taip pat – litografijos, koliažai, piešiniai tušu, pieštuku ar kreidelėmis. Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus fonduose saugomi ir eskizų albumai, litografijos bei itin vertingi pirmieji piešiniai, sukurti dar Vilniaus gete 1942–1943 m., piešti ant tuščių senovinės Vilniaus žydų bendruomenės kronikos (*Pinko*) puslapių. Visą kolekciją sudaro apie 170 vnt. kūrinių, aprėpiančių XX a. I pus.–XXI a. I deš. Šiuo metu Samuelio Bako muziejaus ekspozicijoje galite pamatyti 37 meno kūrinius, kurie atspindi meninę dailininko raidą nuo vaikystėje pieštų eskizų *Pinko* kronikose iki brandžiame amžiuje kurtų darbų alegorinio realizmo stiliumi.

S. Bakui svarbiausios vietos – tai vaikystės namų kiemelis, buvusi Vilniaus geto vartų vieta, didžiojo ir mažojo getų teritorijos, geto bibliotekos pastatas, karo metais gete veikęs žydų teatras, kuriame vyko pirmoji devynmečio Samuelio personalinė paroda. Benediktinų vienuolynas, kuriame buvo slepiamas S. Bakas su mama, Didžiosios Vilniaus sinagogos vieta, Žydų bei Žemaitijos gatvėse esantys namai bei senieji sienų užrašai.

Kviečiame susipažinti su šio pasaulyje garsaus menininko kūryba ir gyvenimo istorija, atvykus į S. Bako muziejų Vilniuje įdėmiau apžiūrėti originalius darbus, su edukatore pasivaikščioti žydiškojo miesto gatvelėmis. S. Bakas yra pasakęs: „Idealiai švarios drobės man visada keldavo džiugesį, tai nuostabiausias vilties simbolis. Jaučiausi lyg naujai gimęs“. Kviečiame užpildyti tuščius, baltus lapus sukuriant savus simbolius, permąstant savo tėvų ir senelių prisiminimus apie brangias jiems vietas; taip pat kviečiame pamąstyti, kaip vizualiai būtų galima perteikti tapatybės ir vietos žemėlapyje, atminties įprasminimo svarbą. Po karo atsikūrusi maža žydų bendruomenė svajojo apie savos kultūros bei Vilniaus praeities likučių išsaugojimą.

Samuelio Bako muziejų galite apžiūrėti ir savarankiškai, įsigydami videogidą, leidžiantį išgirsti ir pamatyti paties autoriaus paveikslų komentarus apie simboliką, kūrimo aplinkybes, vaikystėje patirtus išgyvenimus, dariusius įtaką jo kūrybai visą likusį gyvenimą.

Organizatoriai